

MUSTAFA BEY KÜLLİYESİ

Havza'da
XV. yüzyıla ait külliye.

Samsun'a bağlı Havza ilçesinde Yörgüç Paşa'nın oğlu Mustafa Bey tarafından yaptırılmıştır. 840 (1436-37) yılına ait vakfiyesinden anlaşıldığına göre bu tarihten önce inşa edilen külliye cami, imaret-zâviye ve hamamdan meydana gelmektedir. 925'te (1519) Şâdî Bey'in yenilediği yapılar 1300 (1883) yılında da onarım görmüştür. Şimdiki haliyle eski mimari kimliğini yitirmiş basit görünüşlü cami, eğimli bir arazi üzerinde 16,35 x 19,30 m. boyutlarında dikdörtgen planlı bir yapıdır. Üstü bir kırma çatı ile örtülmekte olup taştan tek şerefeli bir minaresi vardır. Camiye iki yönlü çok basamaklı uzun bir merdivenle ulaşılmakta olup merdiven sahanlığı altında sivri kemerli nişli bir çeşme yer almıştır.

Taçkapı nişi içinde bulunan üç cetvel içine alınmış iki satırlık sülüs kitâbede imaret-zâviye binasının 833 (1430) yılında yaptırıldığı belirtilmektedir. Doğu cephesinde yer alan taçkapı iri bir sarkıt şeklindeki mukarnaslı yaşmağa sahip olup üstte iki renkli taşlardan inşa edilen çift sıralı bir sivri kemer içine alınmıştır. Kapıyı oluşturan sahanlığın iki yanı birer nişle hareketlendirilmiştir. Mevcut izlerden bu kapının önünde tek kubbeli bir sayvanın bulunduğu anlaşılmaktadır. Kalın bir pâyeye ile izleri kalmış yastıkların bulunduğu iki yan duvara bağlanan geniş kemerler tarafından taşındığı belli olan bu revakın kuzey kısmında bir başka kapalı mekân daha vardır. Bu mekânın kapısı da gereğinden fazla süslenmiş olup basık kemerli kapı açıklığının üzerinde iri stalaktitler yer almaktadır. Dikdörtgen planlı bu hücrenin kuzey ve güney duvarlarında birer küçük pencere vardır. Ana kapıdan geçilen sofa bölümünün önceleri sekizgen bir kasnak üzerinde yükselen kubbe ile örtül olduğu anlaşılmaktadır. Aynı durum buranın güneyindeki mihrap önü mekânında da mevcuttur. Şimdi bunların üzerlerini hafif eğimli bir çatı örtmektedir. Mihrap önünün bir sekiyle yükseltildiği pencere seviyesinden belli olmaktadır. Yalın görünümlü ince uzun mihrabı iki pencere arasına alınmıştır. Kuzeyde sofaya birer kapı ile bağlanan, beşik tonozla örtülülük iki oda bulunmaktadır. Her iki oda, batı yönünde birer nişe sahip olup sadece tonozun üst seviyesine yakın bir yere açılan ufak pencerelerden ışık almaktadır. İmaretin muftağı 20 m. kadar uzaklıkta 5 x 5 m. boyutlarında, üzeri kub-

Mustafa Bey
Külliyesi'nin
imaret-zâviyesi -
Havza

be ile örtülü, iki cephesi kapalı, diğer iki cephesi yuvarlak kemerli müstakil bir yapıdır. İnşaatında köşelerde iri kesme taşların dışında bol miktarda tuğla kullanılmıştır.

Külliye ait kaplıca hamamı kare planlı olup kubbeli bir soyunmalığı vardır. Ayrıca helâ ve usturalıklı ortasında sekizgen bir göbek taşı bulunan sıcaklık ve yanındaki bir halvetten meydana gelir. Sıcaklık ve halveti alçak kasnaklı kubbeler örtmektedir. Soyunmalığın kubbesinde bir aydınlık feneri vardır. Soyunmalık ve sıcaklık duvarlarında üç, halvet odasında bir niş bulunmaktadır. Hamam, Anadolu Selçuklu Hükümdarı II. Mesud tarafından yaptırılan bir kaplıcaya bitişik olup göbek taşındaki küçük havuza akan bu kaplıcanın 70° sıcaklıktaki suyu ile çalışmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârsi II*, s. 497-503; Nutsal Türkten, *Havza ve Vezirköprü'deki Türk Eserleri* (mezuniyet tezi, 1969), İÜ Ed. Fak., s. 20-22, 26-34, 45-48.

ENİS KARAKAYA

MUSTAFA CENÂBÎ

(bk. CENÂBÎ MUSTAFA EFENDİ).

MUSTAFA CEVÂD

(مصطفى جواد)

(1905-1969)

Iraklı âlim, edip ve tarihçi.

Aslen Kerkük Türkmenleri'nden olup Bağdat'ta dünyaya geldi. 1922'de Bağdat Dârü'l-muallimîne'l-ibtidâiyye'de okurken başta dil âlimi Tâhâ er-Râvî olmak üzere hocalarının dikkatini çekti ve *Mecelletü't-Tilmîzi'l-İrâkî*'de şiirleri yayımlanmaya başladı. 1924'te mektebi bitirince Irak'ın güneyindeki Nâsiriye'de Medresetü'n-Nâ-

siriyye'ye öğretmen tayin edildi; ardından sırasıyla Basra'daki Medresetü's-Seyf'te, Bağdat'taki Medresetü'l-Me'mûniyye'de ve Medresetü'l-Kâzimiyye'de görevlendirildi. Bu sırada *Mecelletü'l-İrfân el-Lübânîyye* ve Anistâs Marî Kermelî'nin Bağdat'ta çıkardığı *Mecelletü Luğati'l-Arabî*'de makaleleri neşredildi. Maarif Bakanlığı'nda kâtiplik yaptı. 1934'te Kahire'ye giderek Külliyyetü'l-âdâb'da dersleri takip etti ve Fransızca öğrendi. Daha sonra Fransa'ya gitti. 1939'da Sorbonne Üniversitesi'nde Abbâsîler'in son dönem siyaseti hakkında doktora yaptı. Bağdat'a dönünce *Sumer* dergisinin kurucuları arasında yer aldı. Dârü'l-muallimîne'l-âliyye'de ve Bağdat Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde hocalık yaptı. 1962'de Ma'hedü'd-dirâsâti'l-İslâmiyyeti'l-ulyâ'nın başkanı olan Mustafa Cevâd 17 Aralık 1969 tarihinde Bağdat'ta öldü. Bütün Arap dünyasında tanınan çok yönlü bir ilim adamı ve güçlü bir şahsiyetti. Bağdat'taki *el-Mecma'u'l-İlmiyyü'l-İrâkî*, Kahire'deki *Mecma'u'l-Luğati'l-Arabiyye* ve Dimaşk'taki *el-Mecma'u'l-İlmiyyü'l-Arabî*'ye üye seçilmişti. Fransızca, İngilizce, Farsça ve Türkçe biliyordu.

Eserleri. A) Telif Eserleri. *Ebü Ca'fer en-Nakîb* (Bağdad 1950); *Seyyidâtü'l-belâti'l-Abbâsi* (Beirut 1950); *Hâriyatü Bağdâd kadîmen ve hadîsen* (Bağdad 1951, Ahmed Sûse ve Ahmed Hâmid es-Sarrâf ile birlikte); *el-Mebâhişü'l-luğaviyye fi'l-İrâk* (Bağdad 1955); *'Aşrû'l-İmâm el-Gazzâlî* (Kahire 1961); *Delîlü'l-Cumhûriyyeti'l-İrâkiyye* (Bağdad 1961, Ahmed Sûse ve Mahmûd Fehmî Dervîş ile birlikte); *Şahşiyyâtü'l-kadr (eş-Şahşiyyâtü'l-Arabiyye)* (Beirut 1963); *Dârü'l-hilâfeti'l-Abbâsiyye: Ta'yînü mevqî'ihâ ve eşherü mebânihâ* (Bağdad 1965); *Dirâsât fi felsefeti'n-naḥv ve's-şarf ve'l-luğâ ve'r-resm* (Bağdad 1968); *Mukterahât zarûriyye fi kavâ'idil-luğati'l-Ara-*

MUSTAFA CEVÂD

Mustafa Cevâd

biyye (Kahire 1968); *Resâ'il fi'n-naḥvi ve'l-luġa* (Bağdad 1969, Yûsuf Ya'kûb ile birlikte); *Mülâḥazât 'alâ muşavveri'l-ḥaṭṭi'l-'Arabî* (Bağdad 1969); *Ķul ve lâ teĶul* (I-II, Bağdad 1969-1970). Ayrıca eş-Şu'ûrû'l-münsecem fi'l-ke'lâmî'l-mun-tazam adlı yayımlanmamış bir divanı vardır. Çeşitli dergilerde çıkmış makaleleri *Fi't-Türâşî'l-'Arabî* adlı eserde bir araya getirilmiştir (nşr. Muhammed Cemîl Şe-leş – Abdülhamîd Alûcî, I-II, Bağdad 1975). Mustafa Cevâd'ın *Rubâ'iyâtü Hüseyn Ķuds-i Neḥâ'î* (Lahey 1956, Farsça'dan) ve *Bağdâd medinetü's-selâm* (I-II, Bağdad 1962-1967, Richard Coke'dan, Fuâd Cemîl ile birlikte) gibi neşredilmiş bazı tercümeleri de vardır.

B) Neşirleri. *Ziyâeddin İbnü'l-Esîr, el-Câmî'u'l-kebîr fi şinâ'ateyi'l-manzûm mine'l-ke'lâm ve'l-menşûr* (Bağdad 1375/1956, Cemîl Saîd ile birlikte); *İbnü'l-Mî-mâr el-Bağdâdî, Kitâbü'l-Fütüvve* (Bağdad 1958, Muhammed Takıyyüddin el-Hilâlî, Abdülhalîm en-Neccâr ve Ahmed Nâcî el-Kaysî ile birlikte); *İbnü's-Sâî, el-Câmî'u'l-Muḥtaşar fi 'unvânî't-tevâriḥ ve 'uyûnî's-siyer* (IX, Bağdad 1353/1934) ve *Cihâtü'l-e'immeti'l-ḥulefâ' mine'l-ḥarâ'ir ve'l-imâ' (Nisâ'ü'l-ḥulefâ')* (Kahire 1960, 1993); *İbnü's-Sâbûnî, Tekmil-etü İkmâlî'l-İkmâl* (Bağdad 1377/1957; Beyrut 1406/1986); *Zahîrüddin el-Kâzerûnî, Muḥtaşarü't-târiḥ* (Bağdad 1969); *İbnü'l-Fuvatî, Telḥîşu Mecma'î'l-âdâb fi mu'cemi'l-elĵâb* (I-IV, Dimaşk 1962-1967); *Zehebî, el-Muḥtaşarü'l-muḥtaç ileyhi min Târiḥi'l-Hâfız Ebî 'Abdillâh İbni'd-Dübeyşî* (I-III, Bağdad 1371-1397/1951-1977; Beyrut 1405/1985); *Zebîdî, Tâcü'l-'arûs* (I, Beyrut, ts.); *Ahmed Mugniyye, en-Nehcü'l-'Arabî* (Bağdad 1946).

BİBLİYOGRAFYA :

C. Avvâd, *Mu'cemi'l-mü'ellifine'l-'İrâkıyyîn*, Bağdad 1969, III, 304-306; Ahmed Matlûb, *Ḥareketü't-tâ'rib fi'l-'İrâk*, Bağdad 1403/1983, s. 168-177; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), VII, 230; Mahmûd Muhammed et-Tanâhî, *Medḥal ilâ târiḥi neşri't-türâşî'l-'Arabî*, Kahire 1405/1984, s. 6, 166, 280; Mîr Basrî, *A'lâmü'l-edeb fi'l-'İrâkı'l-ḥadîş*, London 1415/1995, I, 295; Hamîd el-Mat-

baî, *Mevsû'atü a'lâmî'l-'İrâk fi'l-ĵarnî'l-'işrîn*, Bağdad 1995, s. 202; Abdürrezzâk Muhyiddin, "Na'ÿü'l-'Allâme ed-Doktor Muştafâ Cevâd", *MMİr.*, XVIII (1389/1969), s. 361-363; Mustafa Abdülkâdir en-Neccâr, "ed-Doktor Muştafâ Cevâd", *el-Mü'errîḥu'l-'Arabî*, sy. 56, Bağdad 1418/1998, s. 114-116.

MAHMÛD EL-ÂRNAÛT

MUSTAFA ÇELEBİ

(ö. 960/1553)

Kanûnî Sultan Süleyman'ın oķlu.

Babasının Saruhan sancak beyliği sırasında Manisa'da doğdu (921/1515). Annesi Süleyman'ın ilk gözdesi olan Mâhidevran'dır. İlk çocukluk yılları Manisa sarayında geçti. Babasının 1520'de tahta çıkışının ardından annesiyle birlikte İstanbul'a gitti. Kendisinden önce doğan kardeşleri Mahmud ve Murad'ın ölümü üzerine büyük şehzade olarak sarayda itina ile yetiştirildi ve iyi bir eğitim aldı. Daha dokuz yaşında iken Venedik elçisi onun son derece yetenekli olduğunu, büyük bir savaşçı olacağını, yeniçeriler tarafından çok sevildiğini yazar. Ancak Hürrem Sultan'ın devreye girişi, padişaha yeni erkek evlâtlar vermesi ve annesinin gözden düşmesi durumunu sarstı. 936'da (1530) kardeşleri Mehmed ve Selim ile birlikte sünnet edildi. On sekiz-yirmi gün kadar süren şenlikler yapıldı. Şâban 940'ta (Şubat 1534) Saruhan sancak beyi sıfatıyla Manisa'ya gönderildi. Bu durum başlangıçta babasının yerine en kuvvetli aday olarak görüldüğünü ortaya koyar. Fakat muhtemelen gerek kendisini himaye ettiği anlaşılın babaannesi Hafsa Sultan'ın ölümü (940/1534) gerekse iyi ilişkiler içinde bulunduğu Veziriâzam Makbul İbrâhim Paşa'nın katli (942/1536) geri plana düşmesine ve Hürrem Sultan'dan olma kardeşlerinin öne çıkmasına yol açtı.

Şehzade Mustafa, Manisa'da sekiz yıl süren idareciliği sırasında halk arasında iyi bir intiba bıraktı. Onu burada iken gören Venedikli Michele Membré, şehzadenin her cuma günü alayla Manisa'daki Sultâniye Camii'ne gidip orada halka hitap ettiğini yazar. Babasının seferleri esnasında bulunduğu bölgenin muhafazasıyla da görevlendirilen Şehzade Mustafa, Hürrem Sultan'ın müdahalesiyle başşehir yakın olan bu sancaktan uzaklaştırılıp 21 Safer 948'de (16 Haziran 1541) Amasya'ya gönderildi. Gerek Manisa'da gerekse Amasya'da iken annesi Mâhidevran daima onun yanında bulundu. Elçi Bernardo Navageros 1553'te yazdığı bir raporda Mâhidev-

ran'ın onu koruma çabalarını anlatır ve şehzadenin de annesine karşı duyduğu sınırsız sevgiden söz eder. Şehzade Mustafa bu nakilden büyük bir üzüntü duydu. Ancak onun yerine Manisa'ya gelen Şehzade Mehmed'in burada âni ölümü (Şâban 950 / Kasım 1543) saltanat adaylığı için kendisini yeniden ümitlendirdiyse de Hürrem Sultan'ın diğer oķlu Selim'in Manisa'ya yollanması (951/1544) taht için düşünlmediğinin açık bir göstergesi oldu. Babasıyla giderek bozulan ilişkileri ve giriştiği birtakım teşebbüsler idamına kadar gidecek olayların başlangıcını oluşturdu. Kanûnî Sultan Süleyman'ın ordu ve halk tarafından sevilen Mustafa'yı katlettiği hakkında Osmanlı kaynaklarının verdiği bilgiler, başrollerini Hürrem Sultan ile Sadrazam Rüstem Paşa'nın oynadığı bir saray entrikasına dayandırılmakta olup hadisenin mahiyetini ve çiftbozan reâyâ ile timarlı sipahilerin şehzadenin etrafında toplanmasının sebeplerini açıklamaktan uzaktır.

Kanûnî Sultan Süleyman, muhtemelen Hürrem Sultan'ın da etkisiyle ona karşı daha Manisa'da iken soğuk davranmaya başlamıştı. Şehzade Mustafa, İrakeyn Seferi'nden dönen babasına bir mektup yazarak kendisiyle görüşmek ve özür dilemek için İstanbul'a gelmesine izin verilmesini istemiş, fakat bu isteği kabul edilmemişti (TSMA, nr. E 11995). Amasya'ya gittikten sonra da bu yoldaki başvurularına ve en son 19 Muharrem 958 (27 Ocak 1551) tarihli feryatnâmesine de olumlu cevap verilmemişti. Bütün bunlar, şehzadenin babasını gücendirecek bazı girişimlerde bulunduğuna işaret etmektedir. Veziriâzam İbrâhim Paşa'nın onu İrakeyn Seferi'nin

Mustafa Çelebi'yi Kanûnî Sultan Süleyman ile sohbet ederken gösteren bir minyatür (Ârifî Çelebi, *Süleymannâme*, TSMK, Hazine, nr. 1517, vr. 477'den detay)

